

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII PROPRIETĂȚII ÎN ZONA GĂIEȘTI (sec. XV—XVII)*

GABRIELA NIȚULESCU
STELIAN NEAMȚU

Situat în partea de sud a țării, județul Dimbovița este străbătut la nord de Tîrgoviște, reședința sa (deci aproximativ la jumătate) de paralela 45° latitudine nordică Sprijinit la nord pe înălțimile masivilor Bucegi și Leaota, la sud județul intră în componența Cîmpiei Române prin prelungirile în formă de amfiteatru din această zonă. În mare parte joasă și umedă, regiunea de cîmpie a județului amintește climatul de stepă, prin contrastele de temperatură și ploile mai puțin abundente (sub 600 mm/an)¹. În partea de sud-vest a acestei zone se află orașul Găiești, care dă și numele cîmpiei din jur, Cîmpia Găieștilor. Este cuprinsă între râurile : Argeș, Potop, Neajlov și Răstoaca (rîu care, străbătînd actualul județ Ilfov sub numele de Sabar, se varsă în Argeș lingă comuna Izvoarele). Cîmpia poate fi delimitată și prin localități, și anume : Valea Mare, Crîngurile, Bădulești, Gura-Foii, Străoști, Pătroaia, avînd în centru orașul Găiești. În detaliu, cîmpiile mici din această zonă sînt următoarele : Cîmpia Argeșului ; Cîmpia Boangei ; Cîmpia Gorgotei ; Cîmpia Catargioaica (pentru Găiești) ; Cîmpia Argeșului, de-a lungul malului drept (pentru Ionești) ; Cîmpia Ciîneasca și Cîmpia Ragul, pe malurile Neajlovului (pentru Petrești) ; Cîmpia Argeșului (pentru Pietroaia, la 6 km sud-vest de Găiești) și Cîmpia Crîngureni (pentru Crînguri și Bădulești). Intercalate în cîmpie, se găsesc spații de pădure (mai ales la Bădulești) și dealuri. Ca principale plante de cultură, amintim : cerealele, tutunul (de o bună calitate), vița de vie (prezența dealurilor a permis cultivarea ei) și pomi fructiferi, însă nu masiv, ca în zonele colinare și de munte ale județului.

Studiul nostru — care este parțial și urmează a fi completat pe parcurs — a ales drept centru principal de cîmpie orașul Găiești și datorită faptului că acesta a avut și un important rol administrativ, fiind capitală de județ pentru Vlașca și Dimbovița. La 19 iulie 1498, voievodul Radu cel Mare amintește această localitate ca făcînd parte din județul Vlașca ; prin actul de întărire dat mănăstirii Rîncaciov, situată în apropierea actualului oraș de astăzi, el trecea în rîndul satelor și ocinelor și Găieștii : „...satile anume Băneștii și Dobrineștii și Voideeștii

* Comunicare prezentată în cadrul celui de-al IV-lea Simpozion național de istorie agrară a României și a celei de-a treia ediții a Sesiunii anuale de comunicări a Muzeului județean Ialomița, Slobozia, 14—17 octombrie 1976.

¹ *Enciclopedia României*, Buc., 1935, vol. II, pp. 166—168.

și Găieștii și Străoști“², toate aceste sate fiind în județul Vlașca. Aceasta este de fapt și prima atestare documentară a orașului de astăzi. Dacă, inițial, județul nostru a avut ca axă riul Dîmbovița, astăzi el are ca axă longitudinală valea riului Ialomița, orientată nord-sud și uneori nord-sud-est. S-ar părea că această deplasare în spațiu a intervenit în secolul al XV-lea, cînd — prin căderea cetății Giurgiu și transformarea ei în raia turcească, în 1417³ — noul teritoriu acordat județului Vlașca include și orașul Găiești, de acum capitală a județului Vlașca⁴. Situația durează pînă în anul 1831, cînd, prin desființarea raialei Giurgiu, acesta redevine capitala județului Vlașca; iar rolul de capitală de județ este și temporar, de data aceasta pentru județul Dîmbovița, în 1716, cînd Ștefan Cantacuzino lasă Tîrgoviștei timp să-și refacă rănile făcute de turci⁵.

Zonă de cîmpie, Cîmpia Găieștilor are și spații de pădure, care, în a doua jumătate a secolului al XV-lea și mai ales în secolul XVI, sînt supuse defrișării, pentru a fi date agriculturii suprafețe cît mai mari. Fenomenul este prezent și în alte regiuni din țară, unde necesitatea cultivării unor spații cît mai mari a impus defrișarea, prin diferite metode. Apar astfel „lazurile“, „curmăturile“ sau „curăturile“, care dau nu numai numele unor dealuri sau puncte din sat, ci chiar denumirea unei întregi localități (așa cum este așezarea Lazuri, în județul Dîmbovița). În curînd, suprafețele agrare procurate astfel intră în circuitul de cultivare, constituind obiectul unui act de vînzare-cumpărare, așa cum este cel emis de cancelaria lui Mircea voievod la 29 aprilie 1570, act care spune: „...și iarăși a cumpărat Micul de la Oancea un vecin în Boteni pentru 400 aspri și niște lazuri de la Crîngureni pentru 400 aspri“⁶. În același an, domnul întărește proprietatea unui anume Dobrotă asupra Cobiei, cu delimitarea strictă a ocinei, motivația fiind aceea că „...le este veche și dreaptă ocină și dedină, deoarece au cumpărat-o de la Marina din Tîrgoviște pentru 2.000 aspri gata“⁷. Evident, prețul acestei ocine (probabil și mai mare ca suprafața), este mult mai ridicat decît cel al „lazurilor“, terenuri proaspăt defrișate, care se vînd cu numai 400 aspri. Iar delimitarea zonei cuprinse în actul de vînzare-cumpărare respectă principiile inițiale, de fiecare dată subliniindu-se zona-limită a proprietății sau așezarea ei în contextul satului, al unor drumuri comerciale. De altfel, aceasta se observă și la alte documente din secolul al XVI-lea, cînd numărul suprafețelor agrare vîndute sau cumpărate crește continuu; situarea geografică a suprafețelor ilustrează puterea și bogăția cumpărătorilor, unii avînd proprietăți întinse, uneori, de-a lungul județului. Iar delimitarea strictă a hotarului suprafeței cumpărate este respectată, așa cum reiese și din documentul datat 1608, prin care Oprea logofătul cumpără o ocină din Căprioru, așezat pe valea Dîmboviței; în același an, logofătul cumpărase o ocină așezată „...din Crîngureni pînă în hotarul cel Bătrîn și din drumul cel mare pînă-n apa Dîmboviței...“⁸. Observăm că delimitarea ocinei

² Documente privind istoria României, Buc., 1953, B, vol. I, p. 255.

³ Giurescu, C. C., Giurescu, D. C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Buc., 1975, p. 280.

⁴ Drăghiceanu, V., *Monumente istorice din județul Dîmbovița*, Buc., 1912, p. 6.

⁵ *Marele dicționar geografic al României*, Buc., 1900, vol. III, pp. 475—476.

⁶ DIR, B, XVI, vol. III, p. 354.

⁷ *Ibidem*, p. 375.

⁸ *Ibidem*, B, XVII, p. 339.

din urmă are două importante puncte de reper : „hotarul cel bătrîn“, deci hotarul vechi, anterior cumpărării, și „drumul cel mare“, drumul Basarabilor, Calea Piteștilor⁹, care trecea nu departe de locul menționat.

Cumpărările de pământ se fac fie în colectiv, fie — mai ales — individual, așa cum reiese din documentul din 11 ianuarie 1608, prin care domnul Radu Șerban întărește „...lui Stoica și lui Cîndea și fiilor lor“ cumpărarea „unei vii de la Stan al lui Marco din Crîngureni, însă cu un loc din sus și alt loc din jos cu 1.000 aspri gata și după ce a cumpărat singur Stoica 4 pogoane de vie în Crîngureni... cu ocină oricît se va alege partea lui Văsin de pe tot hotarul de pretulindeni cu 4.000 aspri gata¹⁰. Pe lângă ocină, acum apare pentru prima dată menționată via, care ridică prețul ocinei și care — acum și în continuare — este vîndută împreună cu aceasta, mai rar separat și atunci din motive minore. Este păstrată însă diferențierea destinației pămîntului, apărută, documentar, în anul 1613, cînd cancelaria lui Radu Mihnea specifică atît modul de plată, cît și caracterul pămîntului care a fost cumpărat ; în acest caz, pămîntul a fost cumpărat pentru cereale și lucrul este subliniat în formularea documentului : „...și iar a cumpărat Oprea tatăl lui Cîndea ocină în Crîngureni, dar ogoare în cîmp de la Găldin, pentru 300 aspri de argint și iarăși a cumpărat Oprea 3 ogoare în cîmp, de la Vlacul, pentru 400 aspri de argint“¹¹. În ceea ce privește proveniența și modul de plată al acestor terenuri, ei le au moștenire de la părinții lor, care le-au cumpărat „cu aspri și vite“¹². Faptul că, alături de bani, apar și vitele ca monedă de plată, este mai puțin frecvent în zona de cîmpie a județului și caracteristic în regiunea de munte, unde vitele erau multe, iar banii puțini. Oricum, atestarea lor aici, ca monedă într-o zonă de cîmpie, este dovada cea mai bună că prisoseau și erau de calitate bună. Iar bogăția și așezarea bună a acestor terenuri au atras și orășeni, care au plătit scump terenul cumpărat, uneori profitînd de pe urma unei situații grele. Astfel, la 17 februarie 1615, Radu Mihnea întărește lui Stan ceaprazarul din Tîrgoviște ocină în satul Crînguri, cumpărată „în vreme de foamete mare și rea“, pentru prețul de 7.000 aspri¹³. Probabil foametea aceasta mare și grea este cea din timpul domniei lui Radu cel Mare¹⁴, care de fapt nu este singura în acest secol.

Și nu numai tîrgoviștenii devin proprietari în această zonă ; la 3 aprilie 1616, Radu Mihnea întărește proprietatea a 5 inși din Oprisești asupra unei moșii la Cobia și a uneia la Găiești¹⁵. Numărul celor care cumpără crește continuu, dar simultan crește și populația satului, aria cultivabilă inclusă în ocina satului. La 1630, satul Crîngureni este bine delimitat, astfel că actul de întărire al lui Leon Tomșa este amănunțit, pînă la detalii de ordin civic și comercial, ceea ce — firesc — făcea să crească prețul terenurilor agrare. Iată cum era delimitată suprafața

⁹ Drăghiceanu, V., *În legătură cu biserica domnească de la Curtea de Argeș*, în „Mitropolia Olteniei“, VII (1955), nr. 10—12, pp. 555—562.

¹⁰ DIR, B, XVII, p. 289.

¹¹ *Ibidem*, p. 156.

¹² *Ibidem*.

¹³ Potra, G., *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418—1800)*, Tgv., 1972, p. 139.

¹⁴ DIR, B, XVII, III, p. 10.

¹⁵ Filitti, I. C., *Arhiva Cantacuzinească*, Buc., 1912, p. 206.

cumpărată în 1630 : „...iar partea Stanei toată și via numită la Hoțul, din cîmpi și din pădure și din apă și din vie și din moară și din vatra satului, de pretutindeni, oricît se va alege de peste toate hotarele... și iar să-i fie slugii domniei mele Oprea în dealul Crîngurenilor 4 pogoane de vie, de la drumul de care în sus, pînă în hotar și cu 6 locuri în cîmp...”¹⁶ În cazul schimburilor de terenuri, sublinierea este făcută chiar de către cei în cauză, în felul acesta evidențindu-se încă o dată valoarea terenurilor. În actul semnat la 3 martie 1634 la Tirgoviște, Stoica Boteanul cu frații săi schimbă „delnița Burdei din sat și din cîmpu... cu pometul, cu tot ce se va afla”, pentru moșia de la Mogoșani a vărului lor Stoian¹⁷, care cuprinde și ea „delnița Burdei de Jugur”¹⁸. Pe lângă menționarea acestei „delnițe a Burdei”, parte a Cîmpiei Găvanu-Burdea, este atestată și existența pometului, deci cultivarea pomilor fructiferi, alături de cereale și viță de vie. În general, schimburile sînt echitabile, valoarea terenurilor fiind aproape aceași ; impresia că ar fi vorba de un „spirit de familie”, fiind vorba de rude, este numai o impresie, pentru că acest „spirit de familie” se manifestă și în cazul cînd cineva din familie se hotărăște să vîndă și cere consimțămîntul rudelor, așa cum avem situația din 14 noiembrie 1636, cînd Stoian logofătul vinde „...cu știrea unchiu-meu Negoe și cu a fraților mei și cu știrea mamei”¹⁹. Consimțămîntul necesar pentru vînzare este obligatoriu mai ales în cadrul proprietății incluse în ocina satului, obștea sătească avînd un sistem precis de stăpînire asupra pămîntului, în care se îmbina forma colectivă de proprietate cu cea individuală. Modificările intervenite în structura și regimul proprietății pămîntului necesitau acordul copărtășilor din obște, al „tuturor megieșilor și din sus și din jos”²⁰, așa cum este specificat și în documentul din 28 mai 1651. Despa cu feciorii ei Udrea și Colțea vînd unchiului lor Iorga cojocarul 85 de stînjeni de moșie în Găiești, pentru 56 de galbeni²¹. Înainte, însă, de a vinde, proprietara cere acordul vecinilor : „...și cînd m-am tocmit cu dumnealui m-am voit cu toți frații noștri de moșie carii i-am avut și din sus și din jos”²². Se manifestă aici sentimentul de colectivitate, de păstrare a integrității obștei sătești. La același document, pe verso, ca o completare la actul de vînzare-cumpărare, este formulat un alt zapis ; de fapt o înțelegere între vînzător și cumpărător, el a fost scris la cererea lui Iorga cojocarul. Pe lângă condițiile cumpărării, această înțelegere menționează și procedura juridică, pedeapsa, aplicată celui care ar fi contestat valoarea zapisului și caracterul înțelegerii și ar fi revenit, dovedindu-se neleal : „...cine va întoarce să fie de gloabă, cine va mai amesteca altele, să dea ughi 8 lui Vodă, că așa ne-am tocmit de bunăvoie”²³. Gloaba, sau răscumpărarea gîtului, era suma dată domnului, pentru ca acesta să

¹⁰ *Documenta Romaniae Historica*, Buc., 1969, vol. XXII, p. 676.

¹⁷ *Ibidem*, XXIV, p. 288.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhivele Statului București, *Mitropolia Țării Românești*, dos. XCVIII. f. 6.

²⁰ Costăchel, V., Panaitescu, P. P., Cazacu, A., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Buc., 1957, p. 86.

²¹ Potra, G. *Op. cit.*, p. 270.

²² *Ibidem*.

²³ Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CCLXVIII, f. 5.

revină asupra pedepsei;²⁴ în cazul nostru, prețul răscumpărării s-a stabilit la 8 ughi.

Această familie a Despei, reprezentată mai ales prin Udrea postelnic, feciorul ei, o vom întâlni și în alte documente, pentru că vinde masiv proprietăți, fie lui Iorga cojocarul, fie lui Stroe vel-vistier; judecînd după succesiunea cronologică a vânzărilor, credem că este vorba de un proces rapid de sărăcire a acestei familii, nevoită să vîndă pentru a face față situației. Iar cei care cumpără, într-un timp scurt, devin mari proprietari, concentrînd în mîinile lor întinse suprafețe agricole, obținute fie prin cumpărare, fie prin neplata la timp a unor datorii de către cei care arendaseră pămîntul. Paralel cu creșterea suprafețelor pe care le posedă, acești mari proprietari sînt și demnitari în aparatul de stat, au ranguri importante, așa cum se întîmplă cu Stroe, vel-vistier la 1647 și vel-logofăt la 1657. În numai zece ani (1642—1652), el acumulează o proprietate funciară mare în zona Găiești și împrejurimi. Pentru urmărirea acestui fenomen de concentrare a mării proprietăți, noi ne vom opri la documentele încheiate între Stroe și Udrea postelnic din Găiești, reprezentative pentru procesul de concentrare a proprietății în această perioadă. Pentru prima dată, Udrea vinde în anul 1642 partea lui de moșie din Tătărani, pentru prețul de 14 ughi²⁵, beneficiarul fiind Radu mare logofăt. La numai doi ani, el îi vinde lui Stroe vel-vistier două delnițe în Ștefănești, pentru 60 de galbeni²⁶. De data aceasta, Udrea arată că a vîndut „*cu știrea fraților miei de ocină*“²⁷, ceea ce înseamnă că această suprafață făcea parte din obștea satului, care a consimțit la vinderea ei. Peste încă un an, la 10 noiembrie 1645, Udrea vinde din nou lui Stroe, de data aceasta o vie în Ștefănești, pentru suma de 30 de galbeni²⁸. Chiar dacă vînzarea este „*de a mia bunăvoie, fără nici o silă*“, constringerea apare, totuși, evidentă, pentru că via lui Udrea este înconjurată de proprietatea lui Stroe, care „*au cumpărat dumniului de la Vasile feciorul Albului ot Rătevoiești*“²⁹, deci un mijloc indirect de a-i lua proprietatea, prin înconjurarea ei. Și fără să mai punem la socoteală situația generală a acestui Udrea, care vinde așa de des. În același timp, proprietatea vel-vistierului Stroe la Ștefănești se mărește, pentru că la 21 aprilie 1647 Udrea îi vinde din nou o delniță, pentru suma de 36 de galbeni³⁰. Se ajunge, astfel, la situația cînd Stroe și fiul său Matei ajung stăpîni și peste sate întregi, permițîndu-și chiar să arendeze un sfert din satul Pătroaia lui Mihai, din Pătroaia; stăpînirea acestuia asupra sfertului de sat era valabilă în timpul vieții, după moartea sa cei doi proprietari rămînînd singurii stăpîni ai satului³¹. De altfel, Stroe logofăt este mare proprietar și în alte județe; în județul Mușcel are satul Țigănești, iar în județul Pădureți stăpînirea lui este întărită de Alexandru Iliăș la 15 august 1629³². Același document atestă faptul că

²⁴ Panaitescu, P. P., ..., *Op. cit.*, p. 468.

²⁵ Potra, G., *Op. cit.*, p. 217.

²⁶ *Ibidem*, p. 221.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 226.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 239.

³¹ *Ibidem*, p. 312.

³² DRH, B, XXII, p. 646.

Stroe este, totodată, și proprietar de robi, prin irtărirea pe care o dă — lui Stroe și fraților săi — asupra roabei țigănci Crăciuna, cumpărată de la Gheorghe postelnic din Găiești pentru suma de „2.400 aspri gata“ și avînd „zapis de vînzare de la mîna lor“³³. Precizările cu privire la familia roabei, incluse în document³⁴, sînt caracteristice secolului al XVII-lea și s-ar explica prin nevoia acută de brațe de muncă din acest secol și prin siguranța pe care precizarea acestor date o oferă proprietarului³⁵. În același timp, robii constituiau, pentru boieri, o forță de muncă ieftină, la îndemînă, necesară în condițiile pătrunderii relațiilor de producție capitaliste.

Concentrarea proprietății funciare în zona Găiești continuă și în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea, lui Stroe și lui Iorga cojocarul urmîndu-le Pîrvu Cantacuzino, cumpărător pentru suprafețe din ce în ce mai mari. În 1685, el cumpără moșie la Potopi, așezată „...din matca Argeșului pînă în matca Văii Mari“³⁶, ca și o altă moșie la Pătroaia, de la frații Preda și Dragomir³⁷. În 1686, el își mărește proprietatea cu ocina lui Mitrea care vinde „...partea mea de moșie de la Pătroaia ot sud Vlașca“³⁸. Și aici, se repetă presiunea indirectă exercitată asupra țaranului-proprietar, al cărui teren este vecin cu marea proprietate a dregătorului și strîmătorat de aceasta. De altfel, în 1688, domeniul de moștenire și cumpărătură al familiei Cantacuzino este mare, cuprinzînd suprafețe și sate în județele Prahova, Dîmbovița, Buzău, Vlașca, Ialomița, Teleorman³⁹.

Desigur, aceste mari proprietăți nu au luat naștere numai prin cumpărări, ele au fost rezultat și al imunității domnești pentru boieri, al silniciei și exploatării la care țaranii au fost supuși, al forțării lor — prin înconjurarea obștii — să cedeze în cele din urmă terenurile rămase ca niște insule în mijlocul domeniului boieresc. La acestea se adaugă legătura lui Mihai, care răpește țaranilor dreptul de strămutare și îi leagă de glie. În cele din urmă, și țaranii liberi sînt nevoiți să se vîndă boierilor, din diferite cauze: neplata la timp a unor datorii, birurile grele care îi apăsau, restringerea pînă la desființare a obștii satești, etc.

Astfel, la 1647, Voico din Găiești își dă zălog o delniță din Ștefănești lui Stroe vel-vistier, pentru suma de 24 ughi⁴⁰. El va pierde acest pămînt și, probabil, ajunge prin a se vinde rumân, așa cum fac, la 1629, Petrea și Stoica din Cîndești, care „se vînd rumâni cu ocinele lor lui Sima logofăt cu 3.000 aspri și 15 lîni fiecare“⁴¹. Cazul nu este singular, de multe ori nemulțumirea manifestîndu-se pe planul colectivității țărănești, așa cum se întîmplă în 1630, cînd Leon Tomșa intervine cu autoritatea sa în prîjinul lui Trufanda, fost mare vistier, stăpinul satului Ionești; în hrisovul său, domnul poruncește rumânilor din acest sat să dea ascultare boierului și „...să-i lucreze la tot lucru, cum iaste legea și

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ Panaitescu, P. P., ..., *Op. cit.*, p. 143.

³⁶ Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, dos. LVII, f. 41.

³⁷ *Ibidem*, f. 42.

³⁸ *Ibidem*, f. 3.

³⁹ Panaitescu, P. P., ..., *Op. cit.*, p. 253.

⁴⁰ Potra, G., *Op. cit.*, p. 237.

⁴¹ DRH, B, XXII, p. 465.

*obiceiul rumânesc*⁴². Probabil că ascultarea pe care țăranii trebuiau să o dea lui Trufanda implică și aspectul achitării la timp a dărilor către domnie, boierul fiind cel care le strîngea⁴³. Iar intervenția domniei în sprijinul boierului se explică și prin suplinirea de către acesta — în cazul fugii sau nesupunerii țăranilor — a sumelor datorate de obște, situație care, desigur, nu îi convenea. Mai ales că Leon Tomșa îi obliga la plata sumei, indiferent dacă ea era strînsă sau nu; așa cum menționează și documentele vremii, în 1630, „boierii carii ținea județele pătea nevoie mare de la domnie, că-i puneă să plătească județele cu sila”⁴⁴, aceste județe fiind sumele pe care ei trebuiau să le strîngă de la contribuabili.

Din cele expuse, observăm că și în zona Cîmpiei Găiești, mai ales în satele așezate de-a lungul drumului comercial, se manifestă fenomenul de concentrare a proprietății, căile de realizare fiind diferite: dani domnești, cumpărări directe, cumpărări ca urmare a constringerii directe sau indirecte, vânzarea în rumânie a țăranilor proprietari etc. În ceea ce îi privește pe beneficiari, fie că sînt din județ, fie din alte zone ale țării, reprezintă în general boieri care sînt în același timp și dregători, oameni ai domniei, mari proprietari. De altfel, sperăm ca, prin continuarea studiului nostru, aceste aspecte să fie ilustrate în continuare și adîncite.

⁴² *Ibidem*, XXIII, p. 88.

⁴³ *Istoria României*, Buc., 1964, vol. III, p. 77.

⁴⁴ *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, Buc., 1960, p. 96.